

بررسی ارتباط فعالیت گردشگری با شرایط زیست محیطی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی اسکله شهرستان

بندر ترکمن، سواحل دریای خزر

عبدالعلیم رجبی^۱، عبدالرحمن چرکزی^۲، هادی رحیمزاده برزکی^۳، علی شهریاری^{۳،*}^۱ گروه آمار زیستی و اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.^۲ گروه بهداشت عمومی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.^۳ گروه مهندسی بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.^۴ مرکز تحقیقات بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.

مقاله پژوهشی

چکیده

زمینه و اهداف: صنعت گردشگری از گزینه‌های جذاب حفاظت از محیط زیست است. اسکله بندر ترکمن در شرق دریای خزر از مناطق هدف گردشگری استان گلستان (ایران) است. هدف این مطالعه، بررسی آثار فعالیت گردشگری بر شرایط زیست محیطی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی اسکله بندر ترکمن است.

مواد و روش‌ها: این مطالعه مقطعی از خرداد تا آذرماه ۱۴۰۳ با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته با ۷۱ سوال انجام شد. جامعه آماری ۵۰۰ نفر بودند که از سه گروه ساکنان بومی (۲۵۰ نفر)، گردشگران (۱۵۰ نفر) و مغازه‌داران (۱۰۰ نفر) انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مشاهده و مصاحبه جمع‌آوری شد. برای توصیف و تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد. سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ انتخاب شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد ۸۴ و ۶۹ درصد از جامعه آماری معتقد بودند که فعالیت گردشگری با مولفه‌های اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی ارتباط معنی‌دار دارد ($P < 0/05$). نتایج گردشگری بر شاخص‌های محیط زیست هم نشان داد که به ترتیب ۴۹ و ۳۸ درصد از جامعه آماری معتقد بودند که گردشگری دارای اثرات منفی و مثبت است ($P < 0/05$).

نتیجه‌گیری: توسعه گردشگری در اسکله بندر ترکمن مزایای اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی قابل توجهی دارد. با این حال، تعادل این دستاوردها با حفاظت از محیط زیست ضروری است. برای کاهش اثرات منفی، فعالیت‌های گردشگری باید با حمایت از کسب و کارهای دوستدار محیط‌زیست و ارتقای آگاهی‌های زیست‌محیطی در بین گردشگران و افراد محلی، پایداری را در اولویت قرار دهند. پایش مستمر شاخص‌های زیست محیطی برای اطمینان از ماندگاری طولانی مدت گردشگری در این منطقه مهم است.

کلید واژه‌ها: گردشگری؛ بهداشت محیط؛ ارزیابی اثرات زیست محیطی؛ دریای خزر.

Please cite this article as: Rajabi A, Charkazi A, Rahimzadeh Barzoki H, Shahryari A. Investigating the relationship tourism activities with the environmental, cultural, social, and economic conditions of Bandar Turkman port city on the Caspian Sea coast. Journal of Health in the Field 2025; 12(4):25-32. **Doi:** <https://doi.org/10.22037/jhf.v12i4.47653>.

*نویسنده مسئول: گروه مهندسی بهداشت محیط، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.

Email: dr.shahryari@goums.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۱۲/۰۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲

مقدمه

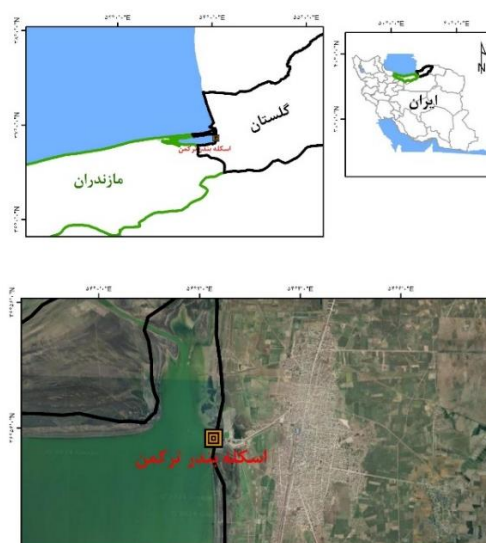
محیط زیست و منابع طبیعی از با ارزش‌ترین سرمایه‌های مادی و معنوی هر کشور به شمار می‌روند و ضامن بقا و تداوم زندگی بشر هستند. بر اساس منشور ملل متحد، دولت‌ها حق بهره‌برداری از این منابع را دارند؛ اما این حق، مشروط به رعایت این اصل است که به محیط زیست آسیبی وارد نشود [۱]. اصل استفاده غیرزیانبار از سرزمین، تعامل دو موضوع حاکمیت دولت‌ها بر منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست است. تعارض و تضاد منافع حاکمیت‌های مختلف در خصوص حفاظت از محیط زیست در آلودگی‌های محیطی موجب طرح دکترین‌های گوناگون و طرح تعادل بین توسعه و عدم خسارت به محیط زیست شده است [۲، ۳]. توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر توسعه پایدار به عنوان یکی از رویکردهای نوین در زمینه مدیریت محیط زیست است، چون می‌توان با در نظر گرفتن ابعاد اجتماعی، اقتصادی و اکولوژیکی مناطق نسبت به ایجاد تعادل بین نیازهای انسان و حفاظت محیط زیست اقدام نمود [۴-۶]. امروزه صنعت گردشگری از منابع مالی مهم تجارت جهانی و از عوامل مهم ارزآوری و تقویت پول ملی کشورهای توسعه یافته شده است [۷]. گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری در سال ۲۰۲۳ نشان می‌دهد که صنعت گردشگری ۹/۱ درصد به تولید ناخالص جهانی کمک کرد که نسبت به سال ۲۰۲۲ از رشد ۲۳/۲٪ برخوردار بود [۸]. گردشگران در طول اقامت خود در یک اجتماع یا ناحیه، با افراد و نهادهای حاضر در آن روابط اجتماعی برقرار می‌کنند که جنس آن با نوع و شیوه ارتباط جمعیت بومی با یکدیگر بسیار متفاوت است. این کنش و واکنش میان جمعیت میزبان و گردشگران، منشا پدیدار شدن اثرات گوناگون زیست‌محیطی، اقتصادی و فرهنگی- اجتماعی است که بسته به نوع ارتباط و تعامل می‌تواند موجب بروز اثرات مثبت یا منفی شود [۹]. بهبود وضعیت اقتصاد منطقه، رونق کسب و کار، کارآفرینی، ایجاد درآمد و معیشت پایدار، محرومیت‌زدایی از مناطق کم برخوردار و کمتر توسعه یافته، ایجاد نشاط و تعاملات اجتماعی، کمک به رفاه اجتماعی، ارتقاء بهداشت روانی، حفظ آثار فرهنگی و تاریخی، پیشگیری از ایجاد کاربری‌های ناسازگار با محیط زیست و کاهش آسیب به فضاهای زیستی از مهمترین دستاوردهای صنعت گردشگری است [۱۰]. نتایج مطالعه Adiyia و همکارانش نشان داد که ایجاد اشتغال با گردشگری موجب بهبود وضعیت معیشتی خانوارها می‌شود؛ ولی منجر به افزایش رفاه در کل جامعه نمی‌شود [۱۱]. Bhattarai و همکارانش نیز در مطالعه خود گزارش دادند که توسعه صنعت گردشگری بدون توجه به شرایط خاص اکولوژیکی منطقه موجب تخریب و انهدام زیستگاه‌های گیاهی و حیوانی، افزایش آلاینده‌های محیطی، گسترش ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی می‌شود [۱۲]. به همین دلیل اولویت‌های مدیریتی برای جلوگیری از اثرات مخرب فعالیت‌های گردشگری موضوعات فرهنگی،

اجتماعی و اقتصادی، محیط زیست و منابع طبیعی از ضروریات صنعت گردشگری است [۱۳]. مطابق گزارش سازمان جهانی گردشگری و یونسکو، ایران از کشورهای دارای جاذبه‌های طبیعی مهم و از ذخیره‌گاه‌های مهم زیست کره زمین است [۱۴]. استان گلستان از استان‌های شمالی ایران و از مناطق برخوردار از جنگل‌های هیرکانی و مراتع سرسبز، مجاورت با دریای خزر، آبشار و تالاب زیبا، مناطق حفاظت شده، تنوع آب و هوایی و اقوام و سنت‌های متنوع از پتانسیل بالایی در صنعت گردشگری و اکوتوریسم برخوردار است [۱۵]. در طی دهه گذشته، اقدامات زیادی برای ایجاد مرکز گردشگری در اسکله شهرستان بندرتَرکمن واقع در مجاورت دریای خزر، جزیره آشوراده و میانکاله شده است. با تاکید مقامات دولتی بر توسعه آن، نگرانی‌هایی در جامعه محلی و سازمان‌های مردم نهاد در باره پیامدهای زیست محیطی و فرهنگی اجتماعی شهرستان بندرتَرکمن ایجاد شده است. لذا این مطالعه با هدف بررسی آثار و تبعات فعالیت‌های گردشگری اسکله بندرتَرکمن بر شرایط اقتصادی، فرهنگی اجتماعی و زیست محیطی منطقه در سال ۱۴۰۳ طراحی گردید.

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر از نوع مقطعی است که در بازه زمانی خرداد تا آذر ۱۴۰۳ در اسکله شهرستان بندرتَرکمن واقع در منتهی الیه شرق دریای خزر به عنوان یکی از اهداف گردشگری استان گلستان انجام شد. موقعیت مکانی مطالعه که با نرم افزار GIS طراحی شد در شکل شماره ۱ نشان داده شد. جامعه آماری این پژوهش ۵۰۰ نفر بود که با روش نمونه‌گیری هدفمند از سه گروه ساکنان بومی (۲۵۰ نفر)، گردشگران (۱۵۰ نفر) و مغازه داران (۱۰۰ نفر) انتخاب شدند. این تقسیم‌بندی بر اساس میزان تأثیرپذیری و نقش هر گروه در توسعه گردشگری انجام گرفت. ساکنان بومی به دلیل تأثیرپذیری بیشتر و ارتباط مستقیم با محیط، بزرگترین گروه نمونه را تشکیل دادند. گردشگران به عنوان عامل اصلی رونق اقتصادی و متصدیان به عنوان بازیگران کلیدی بخش خدمات، با نمونه‌گیری متناسب در مطالعه لحاظ شدند تا نمایندگی مناسبی از ذینفعان فراهم شود.

معیارهای انتخاب افراد برای ورود در مطالعه شامل ساکنان محلی با حداقل ۵ سال سکونت در شهر بندرتَرکمن، متصدیان واحدهای تجاری دارای پروانه کسب و حداقل ۲ سال سابقه کار در اسکله بندرتَرکمن و گردشگران غیر بومی (خارج از شهرستان بندرتَرکمن) در نظر گرفته شد. به کلیه مشارکت‌کنندگان توضیحات لازم در خصوص اهداف مطالعه داده شد. پس از اعلام رضایت آگاهانه و اطمینان از رعایت کامل محرمانگی افراد وارد مطالعه شدند.

شکل ۱- موقعیت اسکله شهرستان بندر ترکمن در استان گلستان، ایران

Figure 1- Location of the port of Bandar Turkman in Golestan province, Iran

بوم گردی و مابقی واحدها در گروه فروش پوشاک، صنایع دستی، آرایشی و بهداشتی و لوازم خانگی) فعال است. بیش از هزار نفر در این منطقه بطور مستقیم و غیرمستقیم مشغول به کار هستند. بیش از ۷۰ درصد شاغلین در گروه مردان و ۳۰ درصد در گروه زنان قرار داشتند. میانگین سنی و سابقه کاری کارکنان به ترتیب $37/92 \pm 9/30$ سال و $13/56 \pm 2/46$ بود. ۷۲/۴ درصد از کارکنان مرد و ۷۱/۲ درصد از شاغلین از هر گروه زنان و مردان متأهل بودند. روزانه ۲ تا ۴ هزار گردشگر در روزهای غیرتعطیل و تعطیل از این منطقه بازدید می کنند. مصرف آب در روزهای غیرتعطیل و تعطیل بین ۱۰ تا ۳۰ مترمکعب است که کیفیت فیزیکی، شیمیایی و میکروبی آن مطابق راهنمای سازمان جهانی بهداشت بود [۱۶]. میزان زباله تولیدی در روزهای عادی و تعطیل بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ کیلوگرم بود که در سطوح فیزی درپوش دار جمع آوری و روزانه توسط شهرداری بندر ترکمن به صورت بهداشتی جمع آوری و به محل دفع نهایی منتقل می گردید. فاضلاب توالت های عمومی به چاه جاذب و فاضلاب واحدهای تجاری به سپتیک تانک هدایت می شد.

سیستم جمع آوری فاضلاب سطحی مطابق با استانداردهای زیست محیطی و بهداشتی طراحی نگردید و آب باران در بخش های جنوبی اسکله به میزان زیادی راکد و در برخی از مناطق آن گیاهان آبی رویش کردند که امکان زایش حشرات وجود دارد. نتایج این مطالعه نشان داد که پاسخ بیش از ۸۴ درصد از کل شرکت کنندگان (ساکنان بومی، گردشگران و مغازه داران) در مورد اثرات فعالیت گردشگری بر شاخص های اقتصادی مثبت و از نظر آماری معنی دار بود ($P < 0/05$). آزمون کای اسکور نشان داد که اختلاف آماری معنی داری بین نظرات مغازه داران، گردشگران و مردم بومی در خصوص اثرات مثبت شاخص های اقتصادی وجود ندارد ($P > 0/05$).

ابزار جمع آوری داده ها، پرسشنامه محقق ساخته ای با ۷۱ سوال در ۳ حوزه اقتصادی (۱۵ سوال)، فرهنگی و اجتماعی (۲۰ سوال) و محیط زیست (۲۴ سوال) بود که روایی (صوری و محتوایی) و پایایی (درونی و بیرونی) آن قبل از پژوهش توسط متخصصان و کارشناسان علوم بهداشتی شامل ۳ نفر از اعضای هیئت علمی گروه آموزشی مهندسی بهداشت محیط، ۲ نفر هیئت علمی گروه آموزشی آمار زیستی و اپیدمیولوژی، ۱ نفر هیئت علمی گروه آموزشی آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، ۲ نفر از کارشناسان بهداشت محیط مرکز بهداشت استان گلستان و ۲ نفر از مرکز کارشناسان بهداشت محیط بهداشت شهرستان بندر ترکمن بررسی گردید.

پایایی پرسشنامه با آلفای کرونباخ $0/79$ مورد تایید قرار گرفت. نمره گذاری سوالات بر اساس طیف لیکرت انجام شد. به طوری که امتیاز ۱ برای گزینه کاملاً مخالفم، امتیاز ۲ برای گزینه مخالفم، امتیاز ۳ برای گزینه نظری ندارم، امتیاز ۴ برای گزینه موافقم و گزینه ۵ برای گزینه کاملاً موافقم در نظر گرفته شد. داده های این مطالعه با روش مشاهده، بازدید میدانی و مصاحبه با مغازه داران و مسافران جمع آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده ها از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۲۰ استفاده شد. برای توصیف داده از آمار توصیفی و از آزمون آماری کای اسکور برای تحلیل داده ها استفاده شد. سطح معنی داری در این مطالعه کمتر از $0/05$ انتخاب شد.

یافته ها

نتایج این مطالعه نشان داد که در منطقه گردشگری اسکله بندر ترکمن در زمینی به مساحت ۱۵۰ هکتار، ۴۰۳ واحد تجاری (۱۶ واحد پخت و پز مواد غذایی سنتی، ۱۰ واحد سوپر مارکت، ۲ باب رستوران و ۲ واحد

یافته‌های این تحقیق در خصوص تاثیر گردشگری بر شاخص‌های فرهنگی- اجتماعی هم نشان داد که حدود ۶۳ درصد از جامعه مورد مطالعه معتقد بودند که گردشگری بر مولفه‌های اجتماعی و فرهنگی اثر مثبت دارد ($P < 0/05$). نتایج این پژوهش در خصوص تاثیر گردشگری بر شاخص‌های محیط زیست هم نشان داد که به ترتیب ۴۹ درصد و ۳۸ درصد از جامعه آماری معتقد بودند که گردشگری دارای اثرات منفی و مثبت است ($P < 0/05$). عدم تمایل ۱۳ درصد از

جامعه آماری از پاسخ به این سوال احتمالاً به دلیل تعارض منافع برای اقتصاد جامعه محلی بود. به عبارت دیگر در خصوص اینکه گردشگری موجب بهبود شرایط زیست محیطی خواهد داشت، تردید داشتند؛ ولی حاضر نبودند به صراحت بیان کنند که اثرات منفی ایجاد خواهد کرد. نتایج اثرات مثبت فعالیت‌های گردشگری بر مولفه‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و محیط زیست شهرستان بندر ترکمن در جداول ۱ تا ۳ نشان داده شده است.

جدول ۱- نتایج اثرات مثبت (درصد) گردشگری بر مولفه‌های اقتصادی شهرستان بندر ترکمن

Table 1- Results of the positive effects (in percentage) of tourism on the economic components of Bandar Turkmen city

پاسخ	مغازه داران		گردشگران		مردم بومی		میانگین
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	درصد
کاملاً مخالفم	۰	۰	۳۴	۱۱/۳۳	۱۹	۳/۸۰	۵/۰۴
مخالفم	۲	۱/۳۳	۲۷	۹	۱۴	۲/۸۰	۴/۳۸
نظری ندارم	۱۹	۱۲/۶۷	۱۹	۶/۳۳	۰	۰	۶/۳۳
موافقم	۵۴	۳۶	۹۶	۳۲	۲۷۹	۵۵/۸۰	۴۱/۲۷
کاملاً موافقم	۷۵	۵۰	۱۲۴	۴۱/۳۴	۱۸۸	۳۷/۶۰	۴۲/۸۹
جمع کل	۱۵۰	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۲- نتایج اثرات مثبت (درصد) گردشگری بر مولفه‌های فرهنگی و اجتماعی شهرستان بندر ترکمن

Table 2- Results of the positive effects (in percentage) of tourism on the cultural and social components of Bandar Turkmen city

پاسخ	مغازه داران		گردشگران		مردم بومی		میانگین
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	درصد
کاملاً مخالفم	۲۴	۱۶	۵۸	۱۹/۳۳	۸۶	۱۷/۲۰	۱۷/۵۱
مخالفم	۱۶	۱۰/۶۷	۳۳	۱۱	۶۴	۱۲/۸۰	۱۱/۴۹
نظری ندارم	۱۱	۷/۳۳	۲۵	۸/۳۳	۴۲	۸/۴۰	۸/۰۲
موافقم	۶۷	۴۴/۶۷	۱۱۵	۳۸/۳۳	۱۹۱	۳۸/۲۰	۴۰/۴۰
کاملاً موافقم	۳۲	۲۱/۳۳	۶۹	۲۳	۱۱۷	۲۳/۴۰	۲۲/۵۸
جمع کل	۱۵۰	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۳- نتایج اثرات مثبت (درصد) گردشگری بر مولفه‌های محیط زیست شهرستان بندر ترکمن

Table 3- Results of the positive effects (in percentage) of tourism on the environmental components of Bandar Turkmen city

پاسخ	مغازه داران		گردشگران		مردم بومی		میانگین
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	درصد
کاملاً مخالفم	۱۸	۱۲	۴۱	۱۳/۶۷	۱۱۰	۲۲	۱۵/۸۹
مخالفم	۴۷	۳۳/۳۳	۹۰	۳۰	۱۸۵	۳۷	۳۲/۷۸
نظری ندارم	۲۵	۱۶/۶۷	۶۵	۲۱/۶۷	۸	۱/۶۰	۱۳/۳۱
موافقم	۳۸	۲۵/۳۳	۶۹	۲۳	۱۲۹	۲۵/۸۰	۲۴/۷۱
کاملاً موافقم	۲۲	۱۴/۶۷	۳۵	۱۱/۶۷	۶۸	۱۳/۶۰	۱۳/۳۱
جمع کل	۱۵۰	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۵۰۰	۱۰۰	۱۰۰

بحث

ایجاد مناطق هدف گردشگری در نواحی برخوردار از مواهب طبیعی و فرهنگی، به عنوان یک ابزار توسعه پایدار با منافع بلند مدت در ابعاد اقتصادی، زیست محیطی، اکولوژیکی، اجتماعی و فرهنگی در نظر گرفته می‌شود [۱۷]. نتایج پژوهش نشان داد که شهروندان و مغازه‌داران از بهبود فضای کسب و کار و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و اثرات مثبت آن بر بهبود کیفیت زندگی مردم محلی در نتیجه توسعه گردشگری در شهرستان بندرترکمن، رضایت خوبی داشتند.

در مطالعه Bires و Raj هم گزارش شد که گردشگری از محرک‌های اصلی کاهش فقر به دلیل سهم فزاینده آن در تولید ناخالص داخلی و اشتغال کشور تانزانیا است [۱۸]. افزایش هزینه‌ی کالا و خدمات عمومی، افزایش قیمت زمین و واحدهای تجاری از اثرات منفی گردشگری بود که توسط شهروندان و مغازه‌داران مطرح شد. ابراهیم‌نیا و همکاران نیز گزارش کردند که گردشگری موجب بهبود اشتغال و شرایط اقتصادی می‌گردد؛ ولی سوداگری زمین، افزایش خدمات و تسهیلات از مشکلاتی بود که پس از توسعه گردشگری نمایان خواهد شد [۱۹]. یکی از موضوعات مورد نظر ساکنان بومی در عدم سرمایه‌گذاری برای تاسیسات اماکن اقامتی و پذیرایی (مانند هتل و مراکز پذیرایی لوکس)، به عدم وجود اطمینان در پایداری فعالیت‌های گردشگری در اسکله بندر ترکمن با توجه به شرایط خاص زیست‌گاه جانوران آبی (پرندگان و ماهیان) و اعتراض‌های مداوم سازمان‌های مردم نهاد بود. شبیه این نتیجه، ده‌چشمه و هارونی هم گزارش کردند، جامعه محلی در شرایطی از توسعه گردشگری منطقه خود حمایت می‌کنند که منافعش از هزینه‌هایش بیشتر است [۲۰].

یافته‌های این مطالعه از نظر تاثیر گردشگری بر شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه نشان داد که بیشتر شهروندان و متصدیان واحدهای تجاری از بهبود رفتارهای فردی، رونق آداب و سنت‌های محلی مثل موسیقی اصیل ترکمن، لباس و غذاهای سنتی در جهت معرفی به گردشگران رضایت داشتند. در مطالعه آزاد خانی و همکارانش نیز گزارش شد که گردشگری بر بهبود روابط اجتماعی - فرهنگی شهروندان ایلام تاثیر معنی‌داری داشت [۲۱]. با این حال، عدم تمایل دختران و پسران جوان در استفاده از لباس و زبان ترکمنی به دلیل احتمال تمسخر فرهنگ بومی در زمان حضور گردشگران از نواحی مختلف کشور با شرایط اقتصادی و اجتماعی بهتر و یا لقاء شیوه‌های رفتاری گردشگران بر جامعه محلی را از اثرات منفی مولفه‌های اجتماعی - فرهنگی می‌دانستند. مشابه این نتایج، در پژوهش آزاد خانی و همکارانش گزارش شد که گردشگری تاثیر معنی‌داری روی بهبود روابط اجتماعی - فرهنگی شهروندان ایلام داشت. با این حال کاهش اعتماد به نفس و افزایش سرخوردگی ساکنان بومی، تغییر الگوی صمیمیت بین ساکنان و ازدحام و شلوغی از اثرات نامطلوب اجتماعی صنعت گردشگری محسوب

می‌شود [۲۲]. لذا ارائه آگاهی‌های لازم در باره ارزش‌های مذهبی، باورها و اعتقادات جامعه میزبان به گردشگران و مجریان تورهای مسافرتی ضروری است. ضمن آنکه مشارکت جامعه محلی در این اطلاع رسانی‌ها بسیار موثر است.

ارزیابی اثرات گردشگری بر مولفه‌های محیط زیست نشان داد که موافقین به امکان تخریب محیط زیست در طی توسعه گردشگری بیشتر از مخالفین بودند. مردم بومی اعتقاد داشتند که زوال منابع طبیعی و اکولوژیکی به دلیل عدم توجه به ظرفیت محیط زیست منطقه در نتیجه افزایش انواع آلودگی‌های ناشی از پسماند و فاضلاب و کاهش گونه‌های گیاهی و جانوری رخ خواهد داد. آنها تاکید داشتند که نظارت و پایش مداوم کارشناسان سازمان حفاظت محیط زیست، مرکز بهداشت، شهرداری و اداره گردشگری و میراث فرهنگی برای رفع نارسایی‌ها و مشکلات موجود ضروری است. سواحل دریای خزر در بندر ترکمن به دلیل دارا بودن اکوسیستم‌های حساس، از ظرفیت زیست محیطی محدودی برای توسعه گردشگری برخوردار است. مطالعات نشان می‌دهد که تاب‌آوری این اکوسیستم‌ها در مواجهه با فشارهای ناشی از فعالیت‌های انسانی (به ویژه تخریب سواحل، آلودگی آب و تغییر کاربری اراضی) به شدت کاهش یافته است [۲۳]. چنین شرایطی لزوم اجرای فوری برنامه‌های مدیریت ظرفیت، احیای اکوسیستم‌های تخریب شده و استقرار سیستم‌های پایش لحظه‌ای را بیش از پیش آشکار می‌سازد. به هر حال توسعه واحدهای گردشگری در نوار ساحلی بدون در نظر گرفتن ضوابط توسعه پایدار می‌تواند موجب تغییر شکل محیط زیست منطقه، به خطر افتادن حیات بیولوژیکی، کاهش تنوع زیستی و از دست دادن گونه‌های آسیب‌پذیر دریا و خشکی، اختلال در زیستگاه و حیات وحش، تهدید حیات موجودات آبی، بهره‌برداری بی‌رویه از منابع زیرزمینی و پیشروی آب‌های شور به داخل آبخوان‌های شیرین و آلودگی روزافزون منابع آب سطحی و از بین رفتن نظم اکولوژیک محیط زیست شود [۲۴-۲۵]. به همین دلیل باید مردم محلی از آسیب‌های زیست محیطی مطلع و در برنامه آموزش همگانی سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان گردشگری، میراث فرهنگی و صنایع دستی استان گلستان مشارکت داد. استفاده از مطالعات و گزارش متخصصان دانشگاهی و سازمان‌های مردم نهاد برای شناسایی مشکلات زیست محیطی و چالش‌های فرهنگی و اجتماعی مهم است. هدایت منطقه گردشگری به سمت واحدهای ساگاز با محیط زیست منطقه مانند پرورش گل و گیاه، پرورش و نگهداری حیوانات خانگی بومی مانند اسب اصیل ترکمن، شتر، میگو و ماهی تحت عنوان گردشگری سبز نشان دهنده رویکرد مسئولانه و پایدار برای حفاظت از محیط‌های طبیعی و حفظ تنوع زیستی، بهبود معیشت محلی و رفاه کلی جامعه است. نتایج یک مطالعه نشان داد که توسعه ژئوتوریسم متناسب با ارزش گذاری‌ها موجب بهبود محیط زیست جزیره هرمز شده است [۲۶]. وجود آب‌های

تشکر و قدردانی

نویسندگان از کارشناسان بهداشت محیط معاونت بهداشتی، مرکز بهداشت بندر ترکمن و اعضای هیئت علمی دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی گلستان که در طراحی و اجرای مطالعه کمک نمودند تشکر می‌کنند. نویسندگان از کلیه شرکت‌کنندگان که صبورانه به پرسش‌های مطالعه پاسخ دادند نیز قدردانی ویژه می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند هیچگونه تضاد یا تعارض منافی ندارند.

تامین مالی مقاله

این مقاله حاصل طرح تحقیقاتی با عنوان «بررسی وضعیت توسعه فعالیت‌های گردشگری با تاکید بر شرایط زیست محیطی اسکله بندر ترکمن در سال ۱۴۰۳» با کد ۱۱۴۱۰۵ است که با حمایت مالی کمیته تحقیقات دانشجویی معاونت تحقیقات و فن‌آوری دانشگاه علوم پزشکی گلستان انجام شد.

ملاحظات اخلاقی

نویسندگان کلیه نکات اخلاقی شامل رضایت آگاهانه، حسن رفتار، عدم سرقت ادبی، انتشار دوگانه، تحریف داده‌ها و داده‌سازی را در این مقاله رعایت کرده‌اند. این مطالعه از کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی گلستان کد اخلاق به شماره IR.GOUMS.REC.1403.229 را اخذ نمود.

مشارکت مولفین

ایده و طراحی مطالعه، نظارت بر مطالعه، حمایت‌های اداری، فنی و پشتیبانی و بازبینی انتقادی مقاله از نظر محتوی علمی بر عهده علی شهریار بود. جمع‌آوری داده‌ها، تحلیل و تفسیر داده‌ها و نگارش پیش‌نویس مقاله را عبدالرحمن چرکزی و هادی رحیم‌زاده برزکی انجام داده‌اند. تجزیه و تحلیل آماری را عبدالحمید رجبی انجام داد.

استفاده از هوش مصنوعی

نویسندگان اعلام می‌دارند که در تدوین مقاله از هوش مصنوعی استفاده نشده است.

راکد در حاشیه بازارچه ساحلی از نکات منفی منطقه گردشگری بود که می‌تواند موجب تهدید سلامت عمومی از طریق ایجاد بیماری‌های مرتبط با ناقلین و کاهش انگیزه گردشگران برای حضور در این منطقه گردد. در مطالعه عابدی و افتخاریان هم گزارش شد که نامناسب بودن امکانات بهداشتی و استراحتگاه و ضعف مدیریت سازمان‌های مرتبط بیشترین اثر منفی را بر توسعه اکوتوریسم دارد [۲۷].

نتیجه‌گیری

نتایج این مطالعه نشان داد که توسعه گردشگری در اسکله بندر ترکمن می‌تواند به عنوان یک محرک اقتصادی قوی عمل کند و منافع قابل توجهی برای جامعه محلی به همراه داشته باشد. از جمله این مزایا می‌توان به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، افزایش درآمدهای محلی، رونق کسب‌وکارهای مرتبط با گردشگری و تقویت تبادلات فرهنگی اشاره کرد.

این توسعه همچنین می‌تواند به معرفی جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی منطقه به گردشگران داخلی و خارجی کمک کند و هویت محلی را تقویت نماید. با این حال، رشد گردشگری بدون برنامه‌ریزی دقیق ممکن است فشارهای مضاعفی بر محیط زیست منطقه وارد کند. افزایش آلودگی‌های آبی و خاکی ناشی از فعالیت‌های انسانی، تخریب زیستگاه‌های طبیعی و کاهش تنوع زیستی از جمله چالش‌های پیش‌رو هستند.

برای کاهش این اثرات منفی، ضروری است که توسعه گردشگری در این منطقه بر اساس اصول پایداری و با در نظر گرفتن ظرفیت تحمل محیط‌زیستی صورت پذیرد. یکی از راهکارهای کلیدی برای دستیابی به این هدف، ترویج کسب‌وکارهای سبز و دوستدار محیط‌زیست در بین ارائه‌دهندگان خدمات گردشگری است.

علاوه بر این، پایش مستمر شاخص‌های کیفیت آب، هوا و خاک به همراه ارزیابی دوره‌ای اثرات گردشگری بر اکوسیستم‌های ساحلی، برای اطمینان از پایداری بلندمدت این صنعت در منطقه حیاتی است.

در نهایت، همکاری بین ذینفعان محلی، سازمان‌های محیط‌زیستی و برنامه‌ریزان گردشگری می‌تواند به ایجاد مدلی متوازن از توسعه منجر شود که در آن منافع اقتصادی و اجتماعی بدون تخریب منابع طبیعی به دست آیند.

این رویکرد یکپارچه نه تنها آینده گردشگری در بندر ترکمن را تضمین می‌کند، بلکه می‌تواند به عنوان الگویی برای دیگر مناطق ساحلی کشور نیز مورد استفاده قرار گیرد.

References

- 1- Mondal S, Palit D. Challenges in natural resource management for ecological sustainability. *Natural Resources Conservation and Advances for Sustainability* 2022;29-59. Doi: 10.1016/B978-0-12-822976-7.00004-1
- 2- Baloch QB, Shah SN, Lqbal N, Sheeraz M, Asadullah M, Mahar S, et al. Impact of tourism development upon environmental sustainability: a suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research* 2023; 30:5917-30. Doi: 10.1007/s11356-022-22496-w.
- 3- Ala A, Behravan M, Gholami-Borujeni F. Consumption pattern of household detergents and cosmetics in Mazandaran province in 2022. *Journal of Health in the Field* 2022; 10(1):31-41 (In Persian).
- 4-Li Y, Liu Y, Solangi YA. Analysis of factors and strategies for the implementation of sustainable tourism in a green economic structure in China. *Journal of Cleaner Production* 2024; 434:140011. Doi: 10.1016/j.jclepro.2023.140011.
- 5-Esfandyari H, Choobchian Sh, Momenpour Y, Azadi H. Sustainable rural development in Northwest Iran: proposing a wellness-based tourism pattern using a structural equation modeling approach. *Humanities and Social Sciences Communications* 2023; 10(1):499. Doi: 10.1057/s41599-023-01943-0.
- 6-Jahangiri Rad M, Motavali M. Investigating the selected sub-goals of sustainable development indicators in the health, environment and sanitation sectors in Iran and their comparison with the world situation during the years 2013 to 2018. *Journal of Health in the Field* 2020; 8(1):1-12 (In Persian).
- 7-Javan F, Nazanin N. Analysis of factors affecting the development of tourism demand based on ecotourism in rural areas of Guilan. *Journal of Environmental Research and Technology* 2022; 6(10):37-49 (In Persian).
- 8-Lu S, Zhu W, Wei J. Assessing the impacts of tourism events on city development in China: A perspective of event system. *Current Issues in Tourism* 2020; 23(12):1528-41.
- 9-Tabrizi N, Zahedi E. Evaluation of ecological capability and identification of suitable areas to develop sustainable ecotourism using MCE and WLC method case study: Gorgan. *Journal of Geographic Space* 2018; 18(63):207-24 (In Persian).
- 10-Scarlett H G. Tourism recovery and the economic impact: A panel assessment. *Research in Globalization* 2021; 3:100044. Doi: 10.1016/j.resglo.2021.100044.
- 11- Adiyia B, Vanneste D, Van Rompaey A. The poverty alleviation potential of tourism employment as an off-farm activity on the local livelihoods surrounding Kibale national park, Western Uganda. *Tourism and Hospitality Research* 2017; 17(1):34-51.
- 12-Bhattarai K, Conway D, Bhattarai K, Conway D. Impacts of economic growth, transportation, and tourism on the contemporary environment. *Contemporary environmental problems in Nepal: Geographic Perspectives* 2021:563-662.
- 13-Pennekamp F, Pontarp M, Tabi A, Altermatt F, Alther R, Choffat Y, et al. Biodiversity increases and decreases ecosystem stability. *Nature* 2018; 563:109-12. Doi:10.1038/s41586-018-0627-8.
- 14-Ahmadi Kahnali R, Biabani H, Baneshi E. Scenarios for the future of tourism in Iran (case study: Hormozgan province). *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events* 2022; 14(2):183-99.
- 15-Mahdian Bahnamiry M, Taghvaei M. Analysis of key drivers affecting the development of creative tourism with a futuristic approach case study: Golestan province. *Human Geography Research* 2023; 55(1): 105-14 (In Persian).
- 16-WHO. Guidelines for drinking-water quality: Incorporating the first and second addenda. Available from: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240045064>. Accessed March 21, 2022.
- 17-Barkauskiene K, Snieska V. Ecotourism as an integral part of sustainable tourism development. *Journal of Economics and Management* 2013; 18(3): 449-56.
- 18-Bires Z, Raj S. Tourism as a pathway to livelihood diversification: Evidence from biosphere reserves, Ethiopia. *Tourism Management* 2020; 81:104159. Doi: 10.1016/j.tourman.2020.104159.
- 19-Ebrahimnia Samakoush S, Khaksari A, Latifi G, Damadi M. Assessing the role of urban tourism in economic-environmental development of the city of Babolsar. *Journal of Urban Economics and Management* 2013; 1(3):17-31 (In Persian).
- 20-Stoffelen A, Ioannides D. Introduction to the handbook of tourism impacts: Social and environmental perspectives. *Handbook of Tourism Impacts*. Edward Elgar 2022; P:2-19
- 21-Azadkhani P, Hosseinzadeh J, Salimi Bavandpour A. Investigating the socio-cultural impacts of developing urban tourism in Ilam city. *Journal of Urban Social Geography* 2018; 5(1):1-15 (In Persian).
- 22-Musavengane R, Leonard L. Tourism's impacts in conservation areas in Sub-Saharan Africa. In *search of equity in an unequal world*. Edward Elgar 2022; P:212-27. Doi:10.4337/9781800377684.00026.
- 23-Aali R, Shahryari A. Ecological problems of Gorgan bay in the Southeast corner of the Caspian Sea (Iran) and ways of improvement. *Journal of Environmental Health and Sustainable Development* 2022; 7(1):1522-24.
- 24-Shahryari A, Safari H, Pahlavanzade B. Assessment of the microbiological quality of Caspian Seawater and

the role of physicochemical factors on microbial load. *Journal of Environmental Health and Sustainable Development* 2020; 5(1):962-70.

25-Salar S, Eftekhari F, Shafipour M, Ebrahimnia R, Moghadar E, Moosavi S A, et al. Evaluating the efficiency of aerated lagoon system regarding the removal of indicator bacteria from municipal wastewater. *Journal of Environmental Health and Sustainable Development* 2024; 9(3):2378-87.

26-Akbarian M, Assessing the environmental impacts of geotourism development on Hormuz Island, Iran. *Quantitative Geomorphological Research* 2021; 10(1):20-39 (In Persian).

27-Abedi S, Eftekharyan N. An assessment of the potential for developing ecotourism (Case study: Twin lake black clover). *Urban Economics and Planning* 2020; 1(3):178-87 (In Persian).

Journal homepage: <https://journals.sbmu.ac.ir/jhf>

Shahid Beheshti University of Medical Sciences
School of Public Health and Safety

Investigating the relationship tourism activities with the environmental, cultural, social, and economic conditions of Bandar Turkman port city on the Caspian Sea coast

Abdolhalim Rajabi¹ , **Abdurrhman Charkazi**² , **Hadi Rahimzadeh Barzoki**³ , **Ali Shahryari**^{3, 4*}

¹ Department of Biostatistics and Epidemiology, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

² Department of Public Health, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

³ Department of Environmental Health Engineering, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

⁴ Environmental Health Research Center, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

Abstract

Background and Aims: Tourism is one of the attractive options for environmental protection. The Bandar Torkaman pier, located in the eastern Caspian Sea, is a target tourism area in Golestan Province (Iran). This study aimed to investigate the impacts of tourism activities on the environmental, socio-cultural, and economic conditions of the Bandar Torkaman pier.

Materials and Methods: This cross-sectional study was conducted from May to November 2024 using a researcher-made questionnaire with 71 questions. The study population were selected among of 500 participants from three groups indigenous residential (n=250), tourists (n=150), and shop owners (n=100). Data were collected through observation and interviews. SPSS version 20 was used for data description and analysis. A significance level of less than 0.05 was considered. Ethical considerations were observed throughout all stages of the study.

Results: The results showed that 84% and 69% of the participants believed tourism activities had a significant relationship with economic and socio-cultural components, respectively ($P < 0.05$). Regarding environmental indicators, 49% and 38% of participants stated that tourism had negative and positive effects, respectively ($P < 0.05$).

Conclusion: The development of tourism in the Bandar Torkaman pier has significant economic and socio-cultural benefits. However, balancing these achievements with environmental protection is essential. To reduce negative impacts, tourism activities should prioritize sustainability by supporting eco-friendly businesses and promoting environmental awareness among tourists and locals. Continuous monitoring of environmental indicators is important to ensure the long-term sustainability of tourism in this area.

Keywords: Tourism; Environment health; Environment impact assessment; Caspian Sea.

Please cite this article as: Rajabi A, Charkazi A, Rahimzadeh Barzoki H, Shahryari A. Investigating the relationship tourism activities with the environmental, cultural, social, and economic conditions of Bandar Turkman port city on the Caspian Sea coast. *Journal of Health in the Field* 2025; 12(4):25-32. **Doi:** <https://doi.org/10.22037/jhf.v12i4.47653>.

Corresponding Author: Department of Environmental Health Engineering, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

Corresponding Author: Department of Environmental Health Engineering, School of Health, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.

Email: dr.shahryari@goums.ac.ir

Received: 22 February 2025

Accepted: 22 April 2025